

Received	Reviewed	Published	Doi Number
01.09.2018	17.09.2018	30.09.2018	10.18298/ijlet.3155

Literary Translations from Russian Literature to Turkish Language during Republican Period

*Emrah ÖZCAN*¹

ABSTRACT

Civilization is a unity of cultural wealth of all societies. There is a strong connection between the process of reaching from nationality to universality, reaching the level of modern civilization and translation. Societies need to be developed and renew themselves in cultural and intellectual fields as much as in political and economic ones. Development in cultural and intellectual fields can only be achieved by translating literary works written in foreign languages. The relation between Turks and Russians which continues for centuries has not been realized in cultural and intellectual fields on political and economic levels. The first literary translation from Russian to Turkish was published only towards the end of XIX. Century. In this paper, after covering translation works done before the Republican Period starting from the first literary translation from Russian to Turkish, systematic translation activity in the Republican period and translations from Russian literature to Turkish language will be discussed.

Key Words: Russian, Turkish, Literary Translation, Republican Period.

Cumhuriyet Dönemi Rus Edebiyatından Türkçeye Yapılan Edebi Çeviriler

ÖZET

Uygarlık tüm toplumların kültürel zenginlikleriyle bir bütündür. Toplumların; ulusallıktan evrenselliğe, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma süreci ve çeviri arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Toplumlar siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu kadar kültürel ve düşünsel alanlarda da kendilerini geliştirmeli ve yenilemelidir. Bilindiği üzere kültürel ve düşünsel anlamda gelişim ise ancak yabancı dillerde yazılmış edebi eserlerin çevirisiyle mümkündür. Türkler ve Ruslar arasındaki yüzyıllardan beridir süren siyasal, ekonomik ilişkiler kültürel ve düşünsel alanlarda aynı oranda gerçekleşmemiştir. Rusça'dan Türkçeye yapılan ilk edebi çeviri ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru yayınlanmıştır. Bir tarama niteliğinde olan bu çalışmada, Rusça'dan Türkçeye yapılan ilk edebi çeviriden başlayarak Cumhuriyet dönemi öncesinde yapılan çeviri çalışmaları ele alındıktan sonra Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen sistemli çeviri faaliyeti ve Rus edebiyatından Türkçeye yapılan çeviriler konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Türkçe, Edebi Çeviri, Cumhuriyet Dönemi.

¹ Öğretim görevlisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, eozcan@gelisim.edu.tr

1. Giriş

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ülkeyi çağdaş medeniyetler düzeyine getirmek hedefiyle siyasal, hukuk, eğitim ve kültür, ekonomi, tarım, sanayi gibi birçok alanda köklü değişimler gerçekleştirilmiştir. Eğitim ve kültür alanında yapılan yenilikler hiç kuşkusuz belirlenen hedef doğrultusunda atılan en önemli adımların başında gelmektedir. Tevhid-i Tedrisat kanunuyla eğitim ve öğretimde çağdaş, laik ve eşitlikçi eğitime geçilmesiyle başlayan eğitim ve kültür alanındaki yenilik süreci, Latin harflerinin kabulü okuma yazma oranının artması sağlanmıştır. Türkçe'nin yabancı kökenli sözcüklerden arındırılması, yabancı terimlerin Türkçeleştirilmesi ve ihtiyaç duyulan bilimsel ve kültürel eserlerin planlanmasının yapıp çevrilmesi vb. çeviri temelli faaliyetlerle birlikte Türk dili ve kültürünün geliştirilmesine katkı sağlanırken çağdaşlaşma yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bu bağlamda çeviri; insanlık tarihi boyunca farklı dönemlerde, farklı dilleri kullanan insan toplulukları arasındaki kültürel, ticari, siyasi ve diğer alanlarda aralarındaki sözlü ya da yazılı iletişim ve etkileşimini sağlayarak toplumların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Toplumların yenilik sürecinde farklı alanlarda daha ileri olan toplumların zenginliklerinin keşfi yabancı dil bilenlerin yaptıkları çeviriler aracılığıyla yapılmaktadır. Toplumların aydınlanma sürecinin en önemli ayaklarından biri kültürel ve düşünsel gelişimdir. Öksüz ve Yapıcı'nın (2018: s. 124) da belirttiği gibi *"dünya medeniyeti bir bütün olduğuna göre her toplum bu bütünün bir parçasıdır ve her parçanın bu bütüne az ya da çok katkısı vardır. Kültür seviyelerinin gelişmesi ise her zaman dil ve yazılı eser alışverişi ile mümkün olmaktadır. Tarih boyunca olduğu gibi bugün de üst kültür seviyesine ulaşmanın yolu sanat dallarının gelişmesinden geçer."* Kültürel ve düşünsel alanlarda çevirinin zaman içerisinde farklı dili kullanan toplumları birçok farklı eski, yeni görüşü tanıtarak toplumsal değerlerin gelişmesinde ve biçimlenmesinde önemli bir görev görmektedir.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler; Moskova Rusya'sının bağımsız büyük bir devlet olduğu XV. yüzyılın sonlarında 1492'de Knez İvan Vasilyeviç'in Rus tüccarların Kefe ve Azak şehrinde ticaret yapmalarının kolaylaştırılması için II. Bayezid'e gönderdiği mektuba kadar dayanmaktadır. Bu ilişki 1497'de ilk kez bir Rus elçinin İstanbul'a gönderilmesi ve 1501'de ise ilk Türk elçinin Moskova'ya gitmesinden beri (Kurat 2014: s. 132 - 135) devam etmektedir. Tarih boyunca Rus yazarların ortaya koydukları seçkin eserler Rus edebiyatını Dünya edebiyatında önemli bir noktaya getirmiştir. Türkçe okurlarının Rus edebiyatıyla tanışıklığı XX. yy'ın son çeyreğinde başlamıştır. 1795'te doğup 1829'ta ölen A. S. Griboedov'un 1821'de ilk taslaklarını yazmaya başladığı² Mizancı Mehmed Murad'ın 1884'te çevirdiği "Akıldan Bela" (Голе от ума) adlı tiyatro oyunu Rus Edebiyatı'ndan Türkçe'ye çevrilen ilk eserdir (Habib, 1993: s. 267). Bu eserle başlayan Rus edebiyatından çeviriler XX. yy'ın başlarından itibaren artarak devam etmiştir.

Bu çalışmada Cumhuriyet dönemi öncesindeki çeviriler, Cumhuriyet dönemindeki sistemli çeviri hareketi ve Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren günümüze kadar Rus edebiyatından Türkçe'ye yapılan edebi çeviriler ele alınacaktır. Bu bağlamda ilgili çalışmalar belge tarama yöntemiyle bir araya getirilmiş tümevarım yöntemiyle sonuca varılmıştır. Bazı sayısal veriler bu alanla ilgili çalışmalardan ve yayınevleriyle iletişime geçilerek elde edilmiştir.

² <https://www.culture.ru/persons/8210/aleksandr-griboedov> (Erişim: 09.08.2018).

1. Cumhuriyet Öncesi Rus Edebiyatından Çeviriler

A.S. Griboyedov'la başlayan Rusça'dan Türkçe'ye yapılan çevirilerde Olga Sergejevna Lebedeva'nın (Olga de Lebedev, Madam Gülnar olarak da bilinmektedir) çeviri çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. A. S. Puşkin'inin "Метель" (Metel') adlı eserinin çevirisi *Kar Fırtınası* adıyla ilk olarak 1890'da Tercüman-Hakikat gazetesinde yazı dizisi, daha sonra ise 1891'de ise kitap olarak yayınlanmıştır. 1892'de M. Lermontov'tan *İblis* (Demon – Демон) adlı şiirinin çevirisi yayınlanmıştır. 1893'te yine A. S. Puşkin'in günümüzde *Maça Kızı* (Pikovaya dama - Пиковая дама) adıyla yayınlanan eserini "Kâğıt Oyunu" adıyla çevirmiştir. Lev Tolstoy'un "Ильяс" adlı kısa öyküsünün çevirisini "İlyas, yahut, Hakikat-i gına" adıyla ve "Семейное счастье" (Semeynoe chast'e) adlı eserinin çevirisi "Familya saadeti" adıyla 1893'te yayınlanmıştır. 1895 yılına kadar ise L. Tolstoy'un Два старика (Dva starika) "İki pir", "Чем люди живы" (Çem lyudi jivi) "İnsan saadeti nedir?" adıyla ve "İvan İlyiç'in Ölümü" (Smert' İvana İl'iça - Смерть Ивана Ильича) çevirilerini de yayınlamıştır. Bunların dışında O. S. Lebedeva, Rus Edebiyatı'ndan sadece çeviri yapmakla kalmamış A. S. Puşkin öncesi Rus edebiyatı ve A. S. Puşkin, N. Gogol, İ. Turgenyev, L. Tolstoy vd. yazarlar hakkında bilgi verdiği 132 sayfalık bir kitap yayınlamıştır (Habib, 1993: s. 267-276).

XX. yüzyılın başlarından itibaren diğer dillerde olduğu gibi Rusça'dan Türkçe'ye yapılan çeviriler de artış görülmektedir. Daha önce L. Tolstoy'un O. S. Lebedeva'nın tarafından "Familya saadeti" adıyla çevrilen "Семейное счастье" (Semeynoe şçast'e) adlı eserinin çevirisi Raif Necdet tarafından 1910'da "Bir izdivacın romanı" adıyla; L. Tolstoy'un bir diğer eseri "Анна Каренина" (Anna Karenina) Raif Necdet ve Sadık Naci tarafından "Anna Karenin" adıyla 1912'de yayınlanmıştır. 1914'te Ahmed Midhat Ritatof; L. Tolstoy'un "Путь жизни" (Put jizni – Hayat yolu) adını taşıyan 31 metinden oluşan eserinden ikisini; "О смерти" (O smerti) *Ölüm Bahsi* ve "Понятие жизни" (Ponyatie jizni) *Felsefe-i Hayat* adıyla çevirerek yayınlamıştır. Ali Fuad Bey ise bu eserden *Ruh* (1926), *Dua* (1926), *Kelam* (1926), *Ölüm* (1927), *Hiddet* (1927), *Muhabbet* (1927), *İman ve itikad* (1927), *Adem-i müsavvat* (1927), *Vicdan* (1928) adlarıyla 9 metni "Cihan kütüphanesi neşriyatı" adı altında yayınlamıştır. "Отец Сергий" (Otets Sergiy) adlı bir başka eseri ise Orhan Nüzhet tarafından *Aşk ve İhanet* (Serj Baba) adıyla çevrilerek 1921'de yayınlanmıştır. 1922 – 23 yıllarında ise Ahmed Selahaddin tarafından *Acıklı bir sergüzeşt* adıyla bir yapıtı daha yayınlamıştır. (Habib, 1993: s. 275 – 279).

Bir diğer ünlü Rus yazar Maksim Gorki'nin "Путевые записки" (Putevie Zapiski) Ali Nusret tarafından *Bir Sergüzeşt-i Hunin* (1910) adıyla Fransız yazar Catulle Mendes'in Fransızca'ya yaptığı çeviriden çevrilmiştir. "Мам" (Mat' – Ana) isimli romanı ise 1911'de İsmail Müştak ve Muhiddin tarafından M. Gorki'nin ilk eserinde olduğu gibi ara dil Fransızca'dan çevrilen ikinci eserdir (Habib, 1993: s. 519). "Тюрма" (Tyurma – Napishane) adlı öyküsünün çevirisi 1909'da yayınlanırken, Mehmet Emin Resulzade ise 1912'de yayınladığı *Rus edebiyatından Örnekler* başlıklı antolojide M. Gorki'nin "Однажды осенью" (Odnajdı osenyu) adlı öyküsünü "Bir gün sonbaharda" adıyla çevirdiği öyküsünü yayınlamıştır (Uturgauri, 2004a: s. 207, Aktaran Aykut 2006: s. 13).

Cumhuriyet dönemi öncesinde Rusça'dan Türkçe'ye yapılan manzum eser çevirileri de bulunmaktadır. XX. yüzyılın başlarına kadar Rusça'dan Türkçe'ye çevrilmiş olan 18 adet şiir çevirisinin listesi A. İ. Kolcu (1995: s. 57-59) "Tanzimat ve Servet-i Fünûn Devirlerinde Batı Edebiyatından Yapılan Şiir Tercümeleri Üzerinde Bir Araştırma (1859-1901)" adlı doktora tezinde liste halinde sunulmuştur. Bunlara ek olarak C. Gariper (1999: s. 115-117) tarafından Rusça'dan Türkçe'ye yapılan 9 adet daha şiir çevirisi bulunmuştur. Bu şiirler Recep Vahyi (13), Menemenlizade Tahir(1), Memduh(1),

Abdullah Cevdet(1), Celal Ünsi(4), Mustafa Reşid - Olsa Sergyevna Lebedeva (2), Cihangir Andicani (3), Ali Kemal (2) tarafından 1897 – 1901 arasında farklı tarihlerde çevrilmiştir. Bu çeviriler arasında A. S. Puşkin, M. Lermontov, A. Koltsov, F. A. Tumanski'nin şiirleri, İ. A. Krilov'un fablları bulunmaktadır.

Cumhuriyet dönemi öncesinde Rus edebiyatından yapılan çevirilerin önemli bir kısmı Fransızca gibi ara dilden yapılmıştır. Abdullah Zühtü'nün İ. Turgenyev'in "Дым" (Dım) adlı eserin *Buhar* (1905); L. Tolstoy'un *Воскресение* (Voskresenie) eserinin Haydar Rifat'ın *Teceddüd-ü Hayat* (1911) ve aynı romanın Baha Tevfik (1911) tarafından yapılmış çevirisi Şifman, 1960:419. Akt. Aykut 2006: 11), Raif Necdet ve Sadık Naci tarafından 1912'de yapılan L. Tolstoy'un *Anna Karenina* ile Yusuf Rıza tarafından yapılan *Hacı Murat* çevirisi, *Крейтсерова соната* (*Kreytserova sonata*) adlı eserinin 23 Ekim 1986'da İbrahim Hilmi tarafından çevrilen *Kroyçer Sonata* (Olçay 2005: 52) Rus edebiyatından Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilen eserlerdir.³

2. Cumhuriyet Dönemi Çeviri Faaliyetleri

Ülkemizin 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarındaki ağır şartlar nedeniyle birçok alana olduğu gibi yazın alanına da büyük önem verilememiştir. Ülkemizde her ne kadar Cumhuriyetten önce çağdaşlaşma girişimleri sıklıkla görülmekteyse de gerçekleştirilen devrimler toplumsal hayatın tamamını kapsayamamıştır. Kapsamlı bir çağdaşlaşma Kurtuluş Savaşı sonrasında Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen devrimler ve Türkçe'nin geliştirilmesi yönündeki çalışmalarla birlikte olmuştur. Bu kapsamda 3 Mayıs 1920'de Maarif Vekâleti bünyesinde milli eğitimin tüm ülkeye yayılması ve milli kültürün geliştirilmesi amacıyla "Telif ve Tercüme Encümeni" oluşturulmuş ve eğitimde kullanılacak nitelikli bilimsel kaynakların çevirisini yapmakla ve ders kitapları hazırlama çalışmalarına başlamıştır (Kayaoğlu, 1998: s. 201) Encümen 1926 yılına kadar farklı isimlerin başkanlığında görevini yürütmüştür. Kayaoğlu'nun (1998: 248-249) belirttiği üzere kurulun Latin harflerine geçiş konusunda olumsuz rapor vermesi, devrin ideolojisini uygun hareket etmemesi ve eğitimde köklü değişikliklerin yapılabilmesi vd. sebeplerden dolayı Telif ve Tercüme Encümeni'nin yerine 22 Mart 1926'da ülke çapında tüm bilimsel, eğitim ve öğretimle ilgili faaliyetleri yürütmek için "Dil Heyeti" ve "Talim ve Terbiye Kurulu" kurulmuştur, fakat çeviri üzerinde yoğunlaşmamıştır.

1 Kasım 1928'de Harf İnkılabının kabulüyle çağdaşlaşma yolunda en önemli adımlardan biri atılmıştır. Yeni Türk alfabesinin kullanılmaya başlanması okuma yazma oranındaki artışı, eğitim ve kültür seviyesinde yükselişi hızlandırmıştır. Dolayısıyla basım ve yayın faaliyetlerinin artmasında etkili olmuştur. Harf İnkılabı'nın dışında 12 Temmuz 1932'de M. K. Atatürk'ün talimatıyla kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) de dilin, dolayısıyla toplumun geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkçe'nin yabancı kökenli kelimelerden arındırılması ve yabancı kökenli terimlerin Türkçeleştirilmesi yabancı dillerde Türkçe üzerine yazılmış eserlerin bulunup

³ Cumhuriyet dönemi öncesi Rus edebiyatından Türkçe'ye yapılan çeviriler hakkında daha fazla detay için bkz:

- Habib, İ. (1993). Avrupa Edebiyatı ve Biz – Garptan Tercüme. 2. Cilt, Remzi Kitabevi.
- Gariper, C. (1999). Rusça'dan Türkçe'ye Yapılan İlk Edebi Tercüme Üzerinde Bir Araştırma: Manzum Tercüme, İstanbul, İlmî Araştırmalar, nr. 7., s. 105-134.
- Olçay, T. (2005). Cumhuriyet Dönemi Öncesi Rus Edebiyatından Türkçe'ye Yapılan Çeviriler Üzerine. İstanbul: Litera. No: 18.
- Aykut, A. Türkiye'de Rus Dili ve Edebiyatı Çalışmaları Rus Edebiyatından Çeviriler (1884-1940) ve Rusça Öğrenimi (1883-2006).

tercüme ettirilmesi gibi amaçlarla kurulan bu kurumda yapılan çalışmaların da sistemli bir çeviri etkinliği aşamasının öncülü olarak ele alınabilir.

H. A. Yücel'in (1940) de belirttiği üzere "münevverlerimizin, kendi aralarında verimli bir birleşme yapamadıkları ve bu işlerde başka memleketlerde büyük müessiriyeti olan naşirlerin bilgili önyak oluşlarına imkân bulunmadığı için tercüme davamız bir türlü rasyonel bir tertibin zincirini takip edemedi." Bu nedenle cumhuriyet dönemi öncesindeki özel girişimlerle yürüyen çeviri faaliyetinin devlet eliyle görülmesine gerek duyulmuştur. Böylece uygarlığın farklı renklerini de tanıyarak biçimlenecek toplumsal değerler kültürel bağlamda devlet eliyle gerçekleşen sistemli bir çeviri hareketiyle daha da zenginleştirilmiştir. Bu sistemli çeviri faaliyeti sonucu yabancı dilden dilimize çok sayıda eser kazandırılmıştır. Milletler Arası Çeviri Birliği'nin (FIT: Fédération Internationale des Traducteurs) Almanya Babd Godesberg'teki toplantısına Tercüme Bürosu'nun temsil etmek üzere katılan ülkemizden bir heyet katılmıştır. Heyetten Prof. S. Kemal Yetkin'in ve Prof. Bedri Tuncel'in Tercüme Bürosu'nun faaliyetlerini bahsettiği konuşmalarından sonra Çeviri Birliği Başkanı Pierre François Caillé Türkiye'deki çeviri alanındaki bu atılımını "Türkiye bir tercüme cenneti" olarak değerlendirmiştir (Yücel 1959: 267-268).

Türkiye'yi bir tercüme cenneti olarak nitelendirilmesini nedeni olan çeviri konusunda sistemli ve en geniş kapsamlı faaliyetlerin temeli 1 Mayıs 1939'da ülke çapında basım ve yayın faaliyetlerinin prensiplerinin oluşturulması amacıyla gerçekleşen Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nde atılmıştır. Kongrede oluşturulan alt kurulda Türkçe'ye tercüme edilmesi önemli olan eserlerin belirlenmesi ve yayınlanması için program hazırlanmıştır. Bu sistemli ve kapsamlı faaliyetin mimarı kuşkusuz 28 Aralık 1938'den itibaren Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Hasan Ali Yücel'dir. H. A. Yücel'in (1939: 12) "*Garp kültür ve tefekkür (düşünme, düşünüş) camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir*" sözleri gerçekleştirilecek çalışmaların basit bir çeviri faaliyetinden çok çağdaş medeniyetler seviyesinde bulunmak adına önemli bir girişim olduğunu göstermektedir. Birinci Neşriyat Kongresi'nde çeviri faaliyetlerinin sistemsel sürdürülmesi için Tercüme Encümen'i oluşturulmuştur. Tercüme Heyeti'nin çalışmaları sonucunda çeviri konusunda atılması gereken adımların içerdiği tavsiye nitelikli bir rapor hazırlanmıştır. Kurul, hazırladığı raporda 154 yazardan 272'den fazla eserin çevrilmesi teklif edilmiştir. (I. Türk Neşriyat Kongresi 1939: 277-285. akt. Kayaoğlu 1998: 286-295). Tercüme edilmesi teklif edilen eser listesinde Rus edebiyatından A. S. Puşkin'in "*Boris Godinov*" ve seçme hikâyeleri, "*Yevegeni Onegin*"; A. S. Griboyedov'un "*Akıldan Bela*", N. Gogol'ün "*Dikanka Akşamları*", "*Ölü Ruhlar*", "*Revizör*", "*Taras Bulba*" ve hikâyeleri; M. Lermontov'un "*Zamanımızın Kahramanı*"; İ. Gonçarov'un "*Oblomov*"; İ. Turgenyev'in "*Avcının Notları*", "*Babalar ve Çovuklar*", "*Asilzade Yuvası*"; M. Dostoyevski'nin "*Cürüm ve Ceza*", "*Aptal*", "*Karamazov Kardeşler*", "*Cinler*" ve seçme hikâyeleri; N. Ostrovski'nin "*Fırtına*" adlı eseri; L. Tolstoy'un "*Harp ve Sulh*", "*Anna Karenina*", "*Ba'sü Ba'delmevt*", "*Karanlığın Kuvveti*", "*Yaşayan Kadavra*" ve seçme hikâyeleri; A. Çehov'un "*Vanya Dayı*" ve seçme hikâyeleri; M. Gorki'nin "*Klim Sangin*"; V. Belinski, N. Çerniçevski, N. Dobrolyubov'un incelemeleri bulunmaktadır. Tercüme Heyeti'nin hazırladığı rapor doğrultusunda çevrilmesi tavsiye edilen listedeki eserlerin çevrilmesi, incelenmesi ve basımı, özel çeviri kurumlarının yayınlarının düzenleme ve denetimini yürütmesi amacıyla Mart 1940'ta Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tercüme Bürosu kurulmuştur. Tercüme Bürosu'nun kurulmasından sonra *Dünya Edebiyatı'ndan Tercüme-Klasikler Serisi*, edebiyat eğitimi için *Türkçe Metinler* adlı birkaç ciltlik eser hazırlanmış, liselerde yardımcı kitap

olarak okutulması için *Cimri*, *Sokrates'in Savunması*, *Hamlet* ve *Michael Kohlhaas* adlı dört klasik eser çevrilirken, faaliyetlerinin yayım aracı olarak 19 Mayıs 1940'tan itibaren *Tercüme Dergisi* çıkarılmaya başlanmıştır (Kayaoğlu 1998: 299-301). Derginin 1966 yılına kadar toplamda 87 nüshası çıkmıştır. Tercüme Bürosu'nun çalışmalarının sonucu 1940-1966 yılları arasında toplam 1120 eser 1247 cilt olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Bunlardan 88 tanesini Rus yazarların eserleri, 3 tane Rus klasikleri için yardımcı eser, 3 tane Rus bilim eseri oluşturmaktadır (Kayaoğlu 1998: 306-307).

Çeviri alanına devlet eliyle gerçekleştirilen faaliyetler dışında Temmuz 1981 – Mart 1984 yılları arasında 18 sayısı yayınlanan *Yazko Çeviri* ve Metis Yayınları tarafından 1987 – 1992 yılları arasında toplamda 21 sayı olarak yayınlanan *Metis Çeviri* dergisi katkıda bulunmuştur. 1985-1986 yıllarında yayınlanan BFS yayınlarının *Dün ve Bugün Çeviri*, *Tömer Çeviri Dergisi*;; hakemli dergiler olan İstanbul Üniversitesi *Çeviribilim Dergisi* ve Hacettepe Üniversitesi *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* adlı dergiler çeviri alanına katkıda bulunan dergilerdendir. Bunların dışında *Türk Dili – Çeviri Sorunları Özel Sayısı* (1 Temmuz 1978, Sayı: 322), *Dilbilim Araştırmaları* dergisi *Çeviri Eleştirisi Özel Bölümü* (1993) olarak adlandırdıkları özel sayıları çıkan dergiler de bulunmaktadır.

3. Cumhuriyet Döneminde Rus Edebiyatı'ndan Türkçe'ye Yapılan Çeviriler

İsmail Habib'in *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garptan Tercümeler* (1993: 267 – 283, 519- 534) adlı eserinde verdiği bilgilere göre 1926-1941 yılları arasında Rus Edebiyatı'ndan 16 farklı yazardan 82 adet eser çevrilerek yayınlanmıştır:

Buna göre; A. S. Puşkin'in daha önce 1890'da O. S. Lebedeva tarafından çevrilen “Метель – Kar Fırtınası” adlı eseri 1934'te Samizade Süreyya tarafından yeniden çevrilmiştir. “Пиковая дама – Maça Kızı”, “Египетские ночи” (Yevgipetskie Noçi - Mısır Geceleri), “Дубровский” (Dubrovskiy - Dubrovski) adlı eserleri 1937, “Барышня-крестьянка” (Barışnya-krest'yanka – Acemi bir köylü kızı) adlı eseri ise 1939'da Hasan Ali Ediz'in çevirisiyle yayınlanmıştır. Çeviriler dışında H. A. Ediz'in “Александр Пушкин ve klasik Rus edebiyatı” (1937), Kazım Nami Duru'nun “Пушкин” (1937), Samizade Süreyya'nın “Александр Пушкин” adıyla yayınladığı A. S. Puşkin'e dair eserler kaleme almışlardır. M. Lermontov'un “Герой нашего времени” (Geroı našego vremeni) adlı romanı 1940'da Avni İnel tarafından çevrilerek *Zamanımızın Bir Kahramanı* adıyla yayınlanmıştır.

N. V. Gogol ve F. M. Dostoyevski'nin eserlerinin ilk olarak 1930'lu yıllarda dilimize çevrildiğini görmekteyiz. N. V. Gogol'ün ilk olarak “Тарас Бульба” (Taras Bul'ba) adlı eseri Siraceddin tarafından çevrilerek *Taras Bulba* adıyla 1936'da yayınlanmıştır. “Ревизор” (Revizor) adlı eseri Avni İnel ve Vecihi Görk tarafından *Müfettiş = Revizor* adıyla 1937'de, “Мертвые души” (Mertvie duşi) *Ölü Ruhlar* adıyla Ragıp Rıfki tarafından 1937'de, “Майская ночь, или Утопленница” (Mayskaya noç', ili Utoplennitsa) adlı eseri *Mayıs Gecesi* adıyla H. A. Ediz ve Vasıf Onat tarafından 1938'de çevrilerek yayınlanmıştır. F. M. Dostoyevski'nin “Записки из мёртвого дома” (Zapiski iz myortvogo doma) adlı eseri *Ölümler Evinin Hatıraları* adıyla 1933'te, “Преступление и наказание” (Prestuplenie i nakazanie) adlı eseri *Cinayet ve Ceza* adıyla 1933'te Haydar Rifat tarafından çevrilmiştir. “Белые ночи” (Belie noçi) *Beyaz Geceler* 1934'te Ruşen Eşref, “Негодка Незванова” (Netoçka Nezvanova) Mustafa Nihad tarafından *Netoçka Neznanova* adıyla 1937'de, “Кроткая” (Krotkaya) adlı eseri *İçli Kız* adıyla K. M. Vasıf (1931 sıralarında) tarafından çevrilmiştir.

İ. S. Turgenyev'in ilk olarak "Первая любовь" (Pervaya lyubov') *İlk aşk* adıyla 1931'de, "Дым" (Dım) adlı eseri ise 1932'de Haydar Rifat tarafından; "Бретёр" (Breyor) *Düello* adıyla 1934'te, "Вешние воды" (Veşnie vodi) *İlkbahar selleri* adıyla 1934'te, "Дворянское гнездо" (Dvoryanskoe gnezdo) eserin kahramanının ismi *Liza* adıyla 1936'da Samizade Süreyya tarafından; "Песнь торжествующей любви" (Pesn' torjestvuyuşey lyubvi) adlı eseri *Aşkın Zafer Nağmesi* adıyla 1934'te Nazım tarafından, "Отцы и дети" (Otsı i deti) adlı romanı *Babalar ve Çocuklar* adıyla H. A. Ediz ve Vasıf Onat'ın çevirisiyle 1937'de, "Сон" (Son) adlı eseri ise *Rüya* adıyla 1938'de Aliye Avşar tarafından çevrilerek yayınlanmıştır.

L. N. Tolstoy'un "Воскресение" (Voskresenie) *Ba'sü Ba'delmev* adıyla 1933'te ve "Смерть Ивана Ильича" (Smert' İvana İliç'a) *İliç'in Ölümü* adıyla 1936'da, "Хозяин и работник" (Hozyain i rabotnik) *Efendi ile uşak* adıyla Haydar Rifat; "Семейное счастье" adlı eseri *Samimi saadet* adıyla 1934'te, "Крейцера соната" (Kreytserova sonata) *Kroyşer Sonatı* adıyla 1936'da ve "Казак" (Kazaki) *Kazaklar* adıyla 1937'de, "Война и мир" (Voyna i mir) *Harb ve sulh* adıyla 1938'de Ali Kamı Akyüz; "Чем люди живы" (Çem lyudi jivi) *İnsan Ne ile Yaşar?* ve "Где любовь, там и Бог (Gde lyubov', tam i Bog) *Nerede sevgi orada Allah* adıyla 1934'te S. Huri tarafından çevrilerek yayınlanmıştır. L. N. Tolstoy hakkında ise R. N. Güntekin'in 1932'de *Tolstoy; hayatı ve eserleri*, Suud Kemal'in 1933'te *Büyük muztaribler*, Edward Garnett'in 1939'da *Tolstoy: Hayatı ve eserleri* adında yazdıkları eserler yayınlanmıştır.

M. Gorki'nin "Товарищ" (Tovariş) adlı eseri *Arkadaşım* adıyla 1931'de M. Kemal, "В степи" (V stepi) hikâyesi *Stepde* (1937) ve "Мальва" (Mal'va) *Malva*, "Коновалов" (Konovalov) *Konovalof*, "Челкаш" (Çelkaş) *Çelkaş* ve "Мой спутник" (Moy sputnik) *Yol Arkadaşım* adlı dört hikaye *Serseriler* adıyla tek kitap halinde Mustafa Nihad tarafından çevrilerek 1937'de yayınlanmıştır. 1939'da *Aşk Rüyası* adıyla yayınlanan eserde M. Gorki'nin toplamda on beş öyküsü, içinde "Два босяка" (Dva boyaska) *İki kafadar* ve "Болезнь" (Boles') *Boles* adlı hikâyelerin de olduğu "Двадцать шесть и одна" (Dvadtsat' şest' i odna) *Yirmi altı erkek bir kız* adlı hikâye H. Ali Ediz tarafından 1939'da çevrilmiştir. "Скуки ради" (Skuki radi) *Sıkıntı* adıyla Mustafa Nihad Özön tarafından 1939'da yayınlanmıştır. Bu kitabın içinde ayrıca yazarın *Haylaz*, *Can sıkıntısı*, *Boles*, *Kızıl Vaska*, *Kari*, *Istırab* adlarıyla çevrilen hikâyeleri de bulunmaktadır.

Anton Çehov'un eserleri ise; *Hayat yoldaşı* (1935) Samizade Süreyya, "Маска" (Maska) *Maske* (1938) Zeki Baştımar, *Kabuğuna Çekilmiş Adam* (1938) H. A. Ediz, *Kabın kalbi* (1939) ve *İşler Tıkırında Gidiyor* Haydar Rifat, "Предложение" (Predlojenie) *Teklif* (1940) Gaffar Güney, "Палата No 6" (Palata No 6) *6 No. Koğuş* (1940) H. A. Ediz tarafından çevrilmiştir.

L. Tolstoy, F. Dostoyevski, N. Gogol'ün dışında Grigori Petrov'un eserlerinden "Финляндия, страна белых лилий" (Finlyandiya, strana belih liniy) *Beş Zambaklar Ülkesinde* (1928), "Луд профессор" (Lud professor) *Mefkureci Muallim, Büyük Adamlar* (1930) ve *Şehirler ve İnsanlar* (1937) adlarıyla Ali Haydar Taner; *Parlak Sevinç* (1932) adıyla Mustafa Reşit tarafından çevrilmiştir. Mihail Şolohov'un "Поднятая целина" (Podnyataya tselina) adlı eserini ise *Uyandırılmış Toprak* adıyla 1938'de Mustafa Nihad, Feliks F. Yusupov'un "Распутин" (Rasputin) adlı eserini *Rasputin* adıyla Vala Nureddin çevirmiştir. Mihail Zosçenko'nun "Двадцать лет спустя" (Dvadtsat' let spustya) adlı eserini 1939'da *Yirmi Yıl Sonra* adıyla, "Царские сапоги" (Tsarskie sapogi) adlı eserini ise *Çarın Çizmeleri* adıyla 1941'de H. A. Ediz çevirmiştir. H. A. Ediz; E. D. Zozulya, V. P. Katayev ve L. Lenç'in hikâyelerinden toplamda 23 hikâyeyi çevirerek 1938'de *Rus Hikâyeleri* adlı bir kitap, ayrıca L. Lenç'in hikâyelerinden

oluşan *Bir Sokak Hadisesi* adıyla 1939'da bir çeviri kitap daha yayınlamıştır. L. S. Fridland'ın "За закрытой дверью" (Za zakrıtoy dver'yu) adlı eseri 1934'te Nadir Sadi tarafından *Kapalı Kapı Arkasında* adıyla çevrilmiştir. P. A. Kropotkin'in "Этика" (Etika) adlı eserini Ahmed Ağaoğlu 1935'te; W. W. Barthold'un "Улугбек и его время" (Ulugbek i ego vremya) adlı eserini Tahiroğlu Akdes Nimet 1930'da, D. S. Merejkovski'nin "Пётр и Алексей" (Pyotr i Aleksey) adlı romanını Fikret Adil *Delî Petro* adıyla 1938'de Türkçe'ye kazandırmıştır.

Ülkemizin değerli bilim insanlarından Mehmet Tahir Öncü'nün *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası* (2017) adlı eseri önsözde belirtildiği gibi yabancı dilden aktarılmış eserlerin listesini oluşturmak, çeviribilim alanına yeni araştırma alanları oluşturmak amacıyla hazırlanan günümüze kadar yayınlanmış en önemli eserlerden biridir. Bibliyografya çalışmasında Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 2016 yılına kadar farklı edebi türlerden Türkçe'ye çevrilen eserler incelenmiştir. Buna göre 33 farklı dünya edebiyatından 18.741 eser, 5.938 yazar ve 6.006 çevirmen tespit edilmiştir. Rus edebiyatından çevrilen eser sayısı 1348 olarak görünmektedir. Yapılan detaylı incelemede bazı çalışmaların birden fazla listelendiği tespit edilmiştir. Buna göre Rus edebiyatından yapılan çeviri sayısının 1292'dir. Listeye göre bu eserler 170 farklı yazardan, 611 farklı çevirmen tarafından çevrilmiş olup 302 farklı yayınevi tarafından yayınlandığı tespit edilmiştir (415-447). Yazarlar gibi, çevirmenlerin de mahlas kullandığı bilinmektedir. Örneğin H. A. Yücel; 1938'de A. Çehov'un üç hikâyesinin çevirisini yayınladığı *Kabuğuna Çekilmiş Adam* ve 1939'da yayınladığı L. Tolstoy'un "Двадцать шесть и одна" (Dvadtsat' šest' i odna) *Yirmi altı erkek bir kız* adlı hikâyeyi, "B. Deniz" mahlasıyla yayınlamıştır (Habib 1993: 520, 521). Bu gibi durumlar net tespitler yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle rakamların yaklaşık olarak ele alınması daha doğru olacaktır.

Kurulduğu tarihten boyuna ülkemizin önemli bazı yayınevlerinden kaynak dil Rusça'dan yapılan çevirilere göz atacak olursak:

Can Yayınları: Almanca (206)Arapça (3), Çince (7), Danca (2), Ermenice (2), Eski Yunanca (6), Farsça (2), Fransızca (349), Hollandaca (2), İbranice (4), İngilizce (443), İspanyolca (180), İsveççe (5), İtalyanca (154), Japonca (18), Kürtçe (1), Lehçe (1), Macarca (5), Norveççe (4), Portekizce (8), **Rusça (59)**, Yunanca (20).

Evrensel Basım Yayın: Almanca (43), Ermenice (7), Fransızca (30) İngilizce (98), İspanyolcadan (1), İtalyanca (2), Kürtçe (6) **Rusça (48)**.

İletişim Yayınları: 50 tanesi Rusça'dan olmak üzere 2600 eser.

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi 325 kitaptan 47 tanesi Rusça'dan, Modern Klasikler Dizisi 113 kitaptan 14 tanesi Rusça'dan.⁴

M. T. Öncü'nün eserindeki sayısal veriler ve yukarıda vermiş olduğumuz ülkemizin nitelikli yayın yapan yayınevlerinin çeviri yayın rakamları Rus edebiyatından yapılan çeviriler diğer edebiyatlardan (Alman, Fransız, İngiliz vd.) yapılan çevirilerin sayısal olarak daha az olduğu görülmektedir. Yine de kaynak dil Rusça'dan önemli sayıda edebi eser çevrildiği görülmektedir. Bunda yayınevi tercihleri,

⁴ Kişisel Görüşmeler: Can Yayınları (21.02.2018)

Evrensel Basım Yayın: (15.02.2018)

İletişim Yayınları: (20.02.2018)

Türkiye İş Bankası Yayınları: (16.02.2018)

okuyucu yönelimleri, çevirmen vd. unsurların etkili olduğu açıklanabilir. Öncü'nün kitabının önsözünde belirttiği gibi oluşturulan listeler nihai değildir, örneğin Ömer Ertan Yurtsever (Yevgeniy Zamyatin "Мы" Biz, Zeplin Kitap, 2015), Belkıs Korkmaz (F. M. Dostoyevski "Белые Ночи" Beyaz Geceler, Evrensel Basım Yayın, 2016; N. V. Gogol "Записки сумасшедшего" Bir Delinin Hatıra Defteri, Evrensel Basım Yayın, 2015) vd. çevirmenlerin de çalışmalarının eklenmesiyle listeler gün geçtikçe yenilenecektir.

4. Sonuç

Uygarlık; doğusuyla batısıyla ve barındırdığı farklılıklarıyla zengin bir bütündür. Her toplum tarih boyunca kültürel ve düşünsel alanda bireylerinin eserleriyle uygarlığa katkıda bulunmuş ve faydalı bulduğu öğeleri çeviri aracılığıyla benimseyerek geliştirmiştir. Türkler ve Ruslar arasında kurulan farklı alanlardaki ilişkiler XV. yy'a dayanmasına rağmen Türkçe okurun Rus edebiyatıyla tanışıklığı XIX. yy'ın sonlarında A. Griboyedov'un "Топа от ума" adlı eserinin *Akıldan Bela* adıyla çevirilmesiyle başlamıştır. XX. yy'dan itibaren Rus edebi eserlerinin çevirisindeki artışın günümüzde dek yükselerek devam ettiği görülmektedir. Cumhuriyet sonrasında ise özellikle I. Türk Neşriyat Kongresi'nde alınan kararlarla kurulan Tercüme Bürosu'nun çalışmaları Türkiye'de edebi çeviri faaliyetlerinin daha sistemli bir şekilde yürütmesini sağlamış, 1940-1966 yılları arasında diğer ülkelerin edebiyatlarından olduğu gibi önemli sayıda Rus edebiyatından eser Türkçe okurlarına sunulmuştur. Bu yıllar arasında Rus yazarlarından 88 edebi eserin ve 6 adet Rusça yazılmış bilimsel eserin çevirisi yaklaşık olarak %9'luk oranla 1120 eser arasından önemli bir yere sahiptir. Sonuç olarak Rus edebi eserlerinin çevirileri Rus toplumun zenginliklerinin öğrenilmesinde ve Türk toplumun kültürel ve düşünsel gelişimine olan katkısında önemli bir paya sahiptir.

Kaynakça

- Birinci Türk Neşriyat Kongresi Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları. (1939). Ankara.
- Gariper. C. (1999). Rusça'dan Türkçe'ye Yapılan İlk Edebi Tercüme Üzerinde Bir Araştırma: Manzum Tercüme, İstanbul, İlmî Araştırmalar, nr. 7.
- Habib, İ. (1993). Avrupa Edebiyatı ve Biz – Garptan Tercüme. 2. Cilt, Remzi Kitabevi.
- Kayaoğlu, T. (1998). Türkiye'de Tercüme Müesseseleri. Kitabevi Yayın No:95. İstanbul
- Kurat, A. N. (2014). Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Olca, T. (2005). Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Ru Edebiyatından Türkçe'ye Yapılan Çeviriler. Litera. No: 18. İstanbul.
- Öksüz, G. ve Yapıcı, F. (2018). Kültürel, Toplumsal ve Dilsel Düzlemlerde Griboyedov'un "Akıldan Bela" Çevirileri. The Journal of Academic Social Science Studies. s. 123-136.
- Öncü, M. T. (2017). Türkçe Çeviriler Bibliyografyası Dünya Edebiyatından Çeviriler. Hiper Yayın. İstanbul.
- Özgü, M. (1970). Hasan Ali Yücel'in Çeviri Anlayışı. Türk Dili Dergisi Yıl 19, Cilt XXII, Sayı: 225, s. 176-183, Ankara.
- Tercüme Dergisi (1940). Sayı 1. M. E. B.
- Yücel, H. A. (1959). Tercüme Cenneti. s. 266-268. Haz. Yağcı, Ö. (1998). Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi. T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.